

Enheten för social utveckling
Kaisa Snidare

Omvärldsbevakning: Samhällskonsekvenser av covid-19-pandemin med fokus på social hållbarhet i Stockholms län

Med utgångspunkt i befintliga analyser, mars 2021

Uppdrag

Syftet med omvärldsbevakningen är att genom sammanställning av befintliga konsekvensanalyser få en bild över pandemins påverkan på social hållbarhet i Stockholms län. Omvärldsbevakningen kan utgöra ett kunskapsunderlag för statliga myndigheter och andra aktörer i länet och underlätta beslut med påverkan på social hållbarhet.

Målgrupp för omvärldsbevakningen är ledningen för Länstyrelsen Stockholm och de myndigheter och aktörer som Länstyrelsen samverkar med för att begränsa negativa konsekvenser av covid-19-pandemin.

Avgränsning: Omvärldsbevakningen avser att i första hand summera befintliga resultat från analyser gjorda av statliga och offentliga aktörer samt forskningsinstitut, men inkluderar också ytterligare underlag.

Konsekvensanalyserna berör pandemins och restriktionernas påverkan på befolkningen samt i vissa fall påverkan på offentliga verksamheter. För många av underlagen finns nationella data eller antaganden, medan betydligt färre underlag innehåller länsspecifika data eller analyser för Stockholms län eller kommuner.

Omvärldsbevakningen samlar ett axplock av de rapporter, studier och analyser som tagits fram och har inga ambitioner om att vara heltäckande. Framtagandet av forskning och analyser av samhällskonsekvenser är pågående och omvärldsbevakningen behöver därför uppdateras löpande.

Några av de analyser som väntas är Folkhälsomyndighetens analyser av pandemins påverkan på folkhälsa och på folkhälsoarbete som blir klar i april 2021 och Skolverkets analyser av påverkan på utbildning inom skolväsendet som ska lämnas till regeringen i maj 2021.

Sammanfattning

Pandemin slår mot utsatta grupper och ökar skillnader

Genomgående i de samhällsanalyser som granskats framkommer att många av pandemins både direkta och indirekta effekter slår hårdast mot redan utsatta eller sårbara grupper och riskerar därmed att öka skillnaderna mellan olika grupper i befolkningen. Denna utveckling går stick i stäv mot Agenda 2030-principen om att ingen ska lämnas utanför och folkhälsopolitikens mål om att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation.

Konsekvenserna slår också olika mellan kvinnor och män, både på kort och på lång sikt. Ett exempel är att fler män dör, men fler kvinnor blir sjuka i covid-19 eller drabbas av psykisk ohälsa till följd av restriktionerna. Pandemin och restriktionerna riskerar att öka redan tidigare växande skillnader i ekonomiska, sociala och hälsomässiga förutsättningar för ett gott liv.

Några av de sociala hållbarhetsfrågor som väcker särskilt stor oro är psykisk och fysisk ohälsa, digital och ekonomisk utsatthet, ett försvårat inträde på arbetsmarknaden och inskränkta fri- och rättigheter. Våren 2020 ökade tilliten till samhällets institutioner, men forskare varnar för att ökad ojämlikhet på sikt riskerar minska samhällstilliten samt öka polarisering och konflikter.

Vissa analyser innehåller rekommendationer eller förslag på hur negativa konsekvenser på den sociala hållbarheten i stort, och för utsatta eller sårbara grupper specifikt, ska lindras. Här framkommer framför allt en förflyttning och prioritet av resurser till åtgärder som redan visat sig vara framgångsrika för att främja jämlikhet, hälsa och hållbar utveckling.

Kombinationen av proaktiva samhällsinsatser på befolkningsnivå och stödjande individinsatser lyfts i flera analyser som nödvändiga.

Sveriges kommuner och regioner slår exempelvis fast att ”Det hälsofrämjande och förebyggande arbetet behöver vara prioriterat och hälsa vara en övergripande strategi. Det är en ekonomisk nödvändighet och ett strategiskt val för att klara framtidens välfärd.”

Förslagen rör allt från en bostads- och arbetsmarknadspolitik för minskad segregation och en folkhälsopolitik för ökad jämlikhet i hälsa, till konkreta förslag för att säkerställa att flickor och pojkar, kvinnor och män – framför allt i utsatta områden eller med särskilda behov – får det stöd de behöver av exempelvis skola och socialtjänst.

Huvudsakliga resultat

Riskgrupper för att insjukna och dö

På befolkningsnivå i Stockholms län har covid-19 slagit särskilt hårt mot äldre personer, män, grupper med låg socioekonomisk status, födda i vissa länder eller boenden i vissa områden i länet. Det finns flera socioekonomiska variabler av betydelse: inkomst och trångboddhet, utbildningsnivå och arbete som inte medger hemarbete (exempelvis inom vård och omsorg) samt förekomst av ohälsa eller sjukdom innan pandemin. I Stockholms län finns stora inomregionala skillnader i risk att allvarligt insjukna eller dö i covid-19 mellan olika kommuner och stadsdelar. Risken är fyra gånger så hög att dö i covid-19 i låginkomstgruppen jämfört med gruppen med högst inkomst.

Inkomst	Avlidna per 10 000 invånare utanför äldreboende
Låg	14,0
Medellåg	12,6
Medel	4,7
Medelhög	2,8
Hög	2,6

Källa: Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Region Stockholm, 2020

Riskerna att allvarligt insjukna eller dö ökar med samtidig cancerdiagnos, hjärt-kärlsjukdom i kombination med högt blodtryck eller nedsatt lungfunktion, fetma och neurologiska sjukdomar. Flera av dessa sjukdomstillstånd påverkas av levnadsvanor, som har en social gradient. Det innebär ett samband på gruppnivå där högre socioekonomisk status samvarierar med mer hälsosamma levnadsvanor och tvärtom. Beräkningar visar att de här medicinska riskgrupperna kan omfatta ca 50 000 människor i Stockholms län.

Personer med Downs syndrom och gravida i vecka 20–36 utgör också riskgrupper. Gällande gravida innebär covid-19 i första hand risker för barnets hälsa.

Överrepresentationen av personer med utländsk bakgrund bland insjuknade, avlidna och sjukanmälda har tagits emot på blandade sätt. I första hand ställs frågor om samhällets förmåga att erbjuda och nå fram med essentiell sjukvård men det har också förekommit diskussioner med rasistiska undertoner, där områden med hög andel utrikesfödda pekats ut som skyldiga till högre smittspridning.

Riskgrupper att drabbas av konsekvenser av samhällspåverkan

Individer eller grupper som i andra sammanhang riskerar att drabbas hårdare än andra utifrån ekonomiska, sociala eller hälsomässiga förutsättningar lyfts fram även i analyserna om smittskyddsåtgärdernas konsekvenser under covid-19-pandemins.

Skolverket lyfter fram barn i behov av särskilt stöd, Myndigheten för delaktighet pekar på barn och unga med funktionsnedsättning, Delmos pekar på människor som bor i utsatta områden och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor lyfter unga som varken arbetar eller studerar som särskilt prioriterade målgrupper. Socialtjänsten pekar ut barn i familjer med våld, missbruk/beroende eller psykisk ohälsa som särskilt sårbara och Folkhälsomyndigheten pekar på riskerna med digitalt utanförskap samt stigmatisering och ökad psykisk ohälsa hos äldre. Patienter vars sjukdom inte upptäckts tidigt eller som fått planerad vård uppskjuten uppmärksammas av hälso- och sjukvården, situationen för kvinnor i arbetaryrken pekas ut av LO och nationella minoriteters ökade utsatthet beskrivs av Länsstyrelsen Stockholm tillsammans med Sametinget. I analyserna finns också stöd för att pandemins konsekvenser kommer att slå hårdare mot exempelvis låginkomsttagare, hemlösa, personer med psykisk ohälsa eller alkohol- och substansberoende och personer med utländsk bakgrund, i synnerhet ensamkommande barn, nyanlända och papperslösa.

Kort sagt: tidigare identifierade riskgrupper för att fara illa riskerar att också fara illa av restriktioner och samhällsförändringar till följd av covid-19-pandemin. Men ökade skillnader riskerar också att minska den totala samhällstilliten, hämma tillväxten och begränsa den sociala rörligheten på sikt med påverkan för hela samhället.

Vårdskulden kommer att kompletteras med en preventionsskuld.

Folkhälsomyndigheten, mars 2021

Konsekvenser på fysisk, psykisk, social och jämlik hälsa

Utöver covid-19-virusets direkta påverkan på liv och hälsa har restriktioner och samhällsförändringar stor påverkan på både förutsättningar för god och jämlik hälsa och på hälsosamma levnadsvanor. Underlagen pekar på ökade skillnader mellan grupper i befolkningen utifrån socioekonomisk situation och diskrimineringslagens grunder som exempelvis kön, ålder och etnisk tillhörighet samt förstärkta svårigheter i familjer med funktionsnedsättningar, psykisk ohälsa, våld eller substansberoende. Situationen försvåras ytterligare när hälsomässiga frisk- eller skyddsfaktorer – som sociala relationer, fysisk aktivitet och en välfungerande vardag med förskola, skola, arbete och fritidsaktiviteter – försvagas.

Att ha ekonomiska svårigheter leder ofta till känslor av stress och oro, men sambandet kan också vara det omvända: att psykisk ohälsa påverkar arbetsförmågan och resulterar i sämre ekonomi. Den psykiska ohälsan ökar också genom ensamhet, oro och stress och det finns en ökad risk för posttraumatisk stress hos exempelvis vård- och omsorgspersonal och patienter. Risken för suicid och självskador bedömdes tidigt i pandemin öka i alla åldersgrupper, särskilt efter pandemin.

Data från Region Stockholm visar att något fler har sökt vård för psykisk ohälsa under våren och sommaren 2020 jämfört med 2019. Ökningen ses främst bland barn och unga i primärvården, men även hos vuxna. Vårdkonsumtionen pekar inte på någon ökning av nydebuterad psykisk ohälsa, utan snarare på att återbesök ökat bland redan sjuka.

När livet förändras i stort förändras också levnadsvanorna. Några nedslag:

- En ännu opublicerad studie från Mälardalens högskola (december 2020) visar att den fysiska aktiviteten minskat och stillasittandet ökat under pandemin. Framför allt har äldre kvinnors fysiska aktivitet minskat. Civilsamhället varnar för minskad fysisk aktivitet och ökat stillasittande även hos barn. Det finns också oro för de ökningar som sker av övervikt och fetma hos såväl barn som den vuxna befolkningen.
- Den totala alkoholkonsumtionen i Sverige är oförändrad i stort, men bland unga vuxna ses ett minskat drickande.
- Polisen uppger att narkotikatillgången nationellt är i stort densamma som före smittspridningen, även om lokala variationer finns. Stockholmspolisen vittnar om fler narkotikabrott än tidigare, främst tack vare mer tid att uppmärksamma denna brottslighet.
- Spelproblemen har ökat bland personer som redan innan pandemin hade ett problemspelande eller som blev arbetslösa. Fler som spelar om pengar har stängt av sig via spelpaus.se och fler har sökt hjälp mot spelmissbruk.
- Fler har också sökt stöd för att sluta röka.

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys har analyserat vilka konsekvenser pandemin fått hittills för socialtjänstens individ- och familjeomsorg och vilka konsekvenser som kan väntas det närmaste året (januari 2021). De huvudsakliga resultaten visar att digitaliseringen kommit långt på kort tid och att de nya arbetssätten kan upplevas välfungerande för vissa, medan andra delar av det sociala arbetet behöver säkra fysiska möten för att inte tappa i kvalitet eller långsiktig hållbarhet. Konsekvenserna gällande inflödet av ärenden och verksamhetspåverkan blev mindre än befarat, men det finns en oro för ökade mörkertal, minskad stödsökande och försämrad samordning. Rapporten slår fast att pandemin sannolikt kommer att leda till ett ökat behov av stöd från socialtjänsten, särskilt i grupper och områden som redan är utsatta.

Vissa kommuner i Stockholms län har hösten 2020 flaggat för att fler söker socialbidrag, att orosanmälningar för barn ökar och att unga hemmasittare uteblir från socialtjänstens aktiviteter. Många kommuner uttrycker oro för äldre, elever som har svårt att klara hemundervisningen och individer som redan före pandemin hade sociala problem eller en svag ställning på arbetsmarknaden. Den digitala omställningen har nått många, men för vissa exempelvis äldre, personer med funktionsnedsättning och nyanlända har samhällsstödet försvårats. Polisen vittnar om svårigheter att få barn till barnförhör. Den totala bilden är ändå att kommuner genom ökad samverkan över förvaltningsgränser, ökat fokus på uppsökande arbete och information riktad till utsatta målgrupper har klarat av att hantera de sociala problem som pandemin orsakar, enligt den lägesrapportering av social utsatthet och problematik som genomfördes av Länsstyrelsen i oktober.

Flera civilsamhällesaktörer bekräftar bilden av fler i social och ekonomisk utsatthet och har ökat sina öppettider och stödmöjligheter (t.ex. BRIS, Äldretelefonen, Jourhavande präst och Självmordslinjen).

Ett omfattande analysarbete gällande pandemins påverkan på folkhälsan pågår på Folkhälsomyndigheten och resultaten kommer att presenteras i april 2021. Då presenteras också resultat av pandemins påverkan på folkhälsoarbetet.

SKR lanserar den 15 mars 2021 en sammanställning av de konsekvenser som covid-19 krisen medför på hälsan i befolkningen och dess påverkan på de verksamheter som bedrivs i kommuner och regioner. Syftet är att konkretisera vilka områden, som i ljuset av krisen, är särskilt viktiga att prioritera för att välfärden i Sverige även fortsättningsvis ska vara väl fungerande.

Pandemins konsekvenser påverkar kvinnor och män olika

Jämställdhetsmyndigheten pekar på att konsekvenserna av covid-19-pandemin drabbar män och kvinnor olika. Fler män dör, medan fler kvinnor blir sjuka i covid-19 eller drabbas av psykisk ohälsa till följd av isolering eller andra samhällsförändringar. Fler kvinnor än män har också rapporterat om biverkningar av vaccineringen.

Män har i större utsträckning förlorat sina jobb samtidigt som kvinnor i större utsträckning förlorat inkomster på grund av att de varit hemma mer för vård av sjuka barn. Pojkar i skolans värld kan påverkas särskilt negativt av omställning till distansundervisning i gymnasiet och högskolan, inte minst de elever med behov av särskilt stöd, där fler är pojkar.

När familjer blir isolerade ökar risken för våld i hemmet. Ett samhälle i kris, ekonomisk press och ångest för situationen är bidragande orsaker. Isoleringen kan även innebära försämrade möjligheter att ta del av samhällets stödinsatser.

Polisanmälningarna kring misshandel har ökat under pandemins början, men detta skulle enligt BRÅ kunna förklaras av ett förbättrat arbete hos polisen med registrering av misshandelsbrott. BRÅ har också rapporterat om en ökning av antalet anmälda sexualbrott i riket under 2020. Den verkliga utvecklingen av sexualbrott, prostitution, människohandel och relationsvåld till följd av pandemin är osäker, inte minst för att mörkertalet är stort. Nationellt uppger vissa kommuner att våld i nära relationer ökat medan andra uppger att det ser ut som året innan.

Inskränkta fri- och rättigheter

Rättigheter som rätten till tillfredsställande levnadsstandard och arbete, rätten till inflytande och information är exempel på områden som påverkats av covid-19-pandemin. Dessa typer av bakslag för jämlikheten och de mänskliga rättigheterna blir mer och mer kännbara för de drabbade över tid.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard är inskriven i artikel 11 i konventionen för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Den stora ökningen av varsel och permitteringar är särskilt omfattande i yrkesgrupper med lågbetalda jobb och osäkra villkor, som redan innan befunnit sig nära fattigdomsgränsen. Enligt SCB är stort antal människor i riskgrupp för fattigdom.

Ungefär 11 procent av de som är inrikes födda och 39 procent av de som är födda utanför EU har en årlig inkomst efter skatt under gränsen för risk för fattigdom i Sverige. För hela EU-området är motsvarande andelar 15 procent för personer födda i respektive medlemsland, medan 31 procent har en inkomst under gränsen för risk för fattigdom bland de som är födda utanför EU. Sverige har tidigare fått internationell kritik av granskningskommittéer gällande att grupperna asylsökande, afrosvenskar och romer är i särskild risk för fattigdom.

I artikel 25 av konventionen för medborgerliga och politiska rättigheter uttrycks rätten att delta i skötseln av allmänna angelägenheter. Begränsning av rörelse- och mötesfrihet har påverkat demokratiska processer och har också inverkan på vilken grad kvinnor och män kan vara delaktiga i beslut och framtagande av underlag. Exempelvis har rätten att demonstrera påverkats av att folksamlingar behöver undvikas. De medborgerliga och politiska rättigheterna kan begränsas ojämnt beroende på hur olika maktordningar spelar in (exempelvis diskrimineringsgrunder och socioekonomisk bakgrund).

Flera kommuner i länet ser hur det demokratiska utrymmet för barn och unga starkt begränsats i och med stängning av skolor, bibliotek, muséer, fritidsgårdar och den verksamhet där barn och unga annars har en möjlighet att göra sin röst hörd. Den sociala isoleringen har också haft en försvårade inverkan på livssituationen för exempelvis personer med funktionsnedsättning och påverkat den demokratiska delaktigheten när t. ex samråd ställs in.

Myndigheten för delaktighet har i uppdrag att samla in och presentera information om de särskilda konsekvenser och utmaningar som Coronapandemin hittills har inneburit för barn och unga med funktionsnedsättning samt för deras familjer. Tre korta filmer har tagit fram med röster från barn och unga med funktionsnedsättning på temat skola, fritid och psykisk hälsa under pandemin. Ett huvudbudskap är samhällets skyldighet att tillgodose barnets rättigheter – inte bara som grupp utan också utifrån individuella behov, även under en pandemi. Myndigheten ska rapportera till regeringen den 1 april 2021.

Den nationella minoritetspolitiken följs upp årligen av Länsstyrelsen Stockholm och Sametinget. I den kommande rapporten för 2020 uppmärksammas att smittskyddsinformation på minoritetsspråken i stort fungerat väl, men man efterfrågar också muntlig information. De många inställda fysiska kultur- och språkaktiviteterna befaras på sikt få negativa effekter för efterlevnaden av den nationella minoritetspolitiken och minoritetspolitiken upplevs ha hamnat längre ner i kommunala prioriteringar. Flera vittnade om ett hårdnande debattklimat och bland samer och romer gavs vittnesmål om att flera under coronapandemin upplevt ett behov av att dölja sin identitet. Digitaliseringen lyfts som både en möjlighet och en risk för inkludering och delaktighet.

Utbildning

I den här omvärldsbevakningen har konsekvenser inom för-, grund- och gymnasieskolan inkluderats. Att förskola och skola till stora delar hållits öppna stärker förutsättningar för en god och jämlik hälsa och goda skolresultat. Våren 2020 larmade många kommuner i länet om att många barn hölls hemma och uteblev från förskola och skola, särskilt barn i socioekonomiskt utsatta områden. Med aktiva insatser minskade problemet under vårens senare del.

Skolverket har i två delrapporter (augusti och oktober 2020) följt upp konsekvenserna covid-19-pandemin haft på utbildning inom skolväsendet. Några av de sammanfattande resultaten hittills visar att:

- Andelen niondeklassare som är behöriga till gymnasieskolan ökar jämfört med föregående läsår (betygsstatistik våren 2020). Fler avgångselever i gymnasieskolan har tagit examen inom tre år. Skolverket kan dock inte uttala sig om huruvida förändrade förutsättningar för undervisning har påverkat resultaten.
- Frånvaron bland personal och elever i grundskolan har ökat, särskilt i pandemins början. Bemanning i förskolan har varit en utmaning på grund av att hög sjukfrånvaro bland personal.
- Övergången till utbildning på distans för gymnasieskolan och vuxenutbildningen har i huvudsak fungerat bra. För vissa grupper av elever har övergången fungerat sämre, beroende på bl.a. svaga språkkunskaper eller försvårande hemförhållanden som social oro i hemmet samt avsaknaden av studiero och god internetuppkoppling
- Pandemin har påverkat skolors möjligheter att tillgodose elevers behov av extra anpassningar och särskilt stöd. Omställningen till distansundervisning har krävt nya arbetsätt och lösningar för att ge elever stöd. I grundskolan nämns frånvaro hos personal som en anledning till att det i vissa fall har varit svårt att tillgodose elevers behov av stöd.
- Elevhälsan har fått en förstärkt roll under covid-19-pandemin. Nya digitala arbetsätt har utvecklats. Elevhälsan har i många fall fått uppsökande uppdrag som syftar till att fånga upp elever i behov av stöd.

En slutrapportering ska lämnas till regeringen den 21 maj 2021.

Arbetsmarknad

De flesta sektorer och branscher har påverkats under pandemin. Några branscher har drabbats hårt av restriktionerna, företag har fått stänga ner eller gått i konkurs. Andra har upplevt ökad efterfrågan. Kvinnor och män med kort utbildning tenderar att i större utsträckning än andra ha otrygga anställningar. De arbetar också i större utsträckning i servicebranscher som har drabbats hårt till följd av restriktionerna såsom hotell och restaurangbranschen, transportsektorn och resebranschen. Det ökar risken för arbetslöshet i grupper med en redan osäker ställning på arbetsmarknaden och med små ekonomiska marginaler. Servicebranschen är också ett område där många, särskilt unga, får sitt första jobb. Tidigare erfarenheter visar att det finns risk att inträdet fördröjs ytterligare även då konjunkturen vänder.

Utrikes födda personer samt personer med funktionsnedsättning, hade redan innan pandemin svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. När fler blir arbetslösa finns risk att konkurrensen om arbeten ökar vilket ytterligare försämrar förutsättningarna. Även äldre kvinnor och män i arbetsför ålder kan generellt ha svårare att få arbete efter uppsägning.

Underlag från Myndigheten för Ungdoms- och civilsamhällesfrågor varnar för långtidseffekter hos de unga som varken arbetar eller studerar samt de unga som

bedöms ligga i riskgruppen att träda in i den livssituationen under de kommande åren. Socioekonomiska analyser kring unga som varken arbetar eller studerar pekar entydigt på att främjande insatser riktade mot denna grupp unga både leder till att besparingar kan göras för den enskilde, den offentliga sektorn och för samhället i stort.

Göteborgs universitet menar att det kan finnas anledning att lära av erfarenheterna från 90-talets ungdomsarbetslöshet. Då ledde ungdomsarbetslösheten till ökad ekonomisk stress och psykisk ohälsa för unga. En liknande utveckling i spåren av covid-19-pandemin skulle ytterligare spä på trenden av en ökande psykisk ohälsa. Redan innan pandemin beräknades samhällskostnaderna för psykisk ohälsa till upp emot 70 miljarder kr per år i Stockholms län, fördelade på näringsliv, region, kommuner och stat.

I en rapport av Länsstyrelsen Stockholm (mars 2021) konstateras att arbetslösheten ökade marginellt mellan december och januari i Stockholms län. Det är personer som deltar i någon form av program med aktivitetsstöd som har ökat, vilket kan vara en effekt av att fler är arbetslösa under längre tider. Arbetsmarknaden för unga har stabiliserats och många har under våren påbörjat någon form av studier. Samtidigt saknar en tredjedel av alla arbetslösa unga i länet en gymnasieutbildning. Antalet personer som är långtidsarbetslösa (längre än 12 månader) har fortsatt att öka under början av året. Långtidsarbetslösheten har främst ökat bland personer med låg utbildning samt nyanlända. Även antalet personer som varit arbetslösa längre än 6 månader, och riskerar att hamna i långtidsarbetslöshet, ökar. Framöver kommer det att vara viktigt med aktiva insatser för att motverka längre perioder av arbetslöshet och utanförskap.

Boende

En lämplig bostad är en särskild aspekt på en tillfredsställande levnadsstandard. Rätten framgår också av artikel 11 i konventionen för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har tillsammans med Barnombudsmannen tagit fram en kortanalys om barn och unga med utsatt situation på bostadsmarknaden (2020). I denna lyfts att antalet barn som berörs av vräkningar inte minskar och att vräkning av unga, framför allt killar, ökar. Situationen befaras förvärras som en konsekvens av pandemin.

Kronofogden rapporterar att fler barn blivit vräkta under januari – juni 2020 än jämförande period de senaste åren. 2020 verkställdes vräkningar av 67 barn under denna period, att jämföra med i genomsnitt 49 barn motsvarande period åren 2015–2019. Bedömningen är att bostadsmarknaden fortsätter att hårdna för de som redan är utsatta i takt med att bostadspriserna fortsätter att öka.

Verksamma inom integrationsområdet varnar för att nyanlända och asylsökande ibland bor på boenden som delas med många andra. Detta utgör en särskild risk för smittspridning. Det finns också signaler från flera av länets kommuner om att ensamkommande unga haft svårare att hitta bostad under pandemin och att det varit svårare att rekrytera familjehem för ensamkommande barn.

Brott och trygghet

Brottsligheten tycks ha förändrats under pandemin – de totala anmälda brotten är på ungefär samma nivå som tidigare, men stora skillnader sker inom olika brottskategorier. Medan anmälningarna för exempelvis skadegörelsebrott och narkotikabrott ökat stort har anmälningarna för bedrägerier, stöd, rån och inbrott minskat. Förändringarna förklaras av att restriktionerna påverkar var människor befinner sig och möts, men också av en ökad ekonomisk stress för många.

Rent teoretiskt förväntas en övergripande minskning av många typer av brott på kort sikt i och med pandemin på grund av förändrade rutinaktiviteter. På längre sikt finns en risk att de ekonomiska och samhällseliga konsekvenserna av pandemin kan medföra ökad brottslighet både direkt genom att folk som plötsligt förlorar sitt arbete temporärt begår fler brott, och indirekt genom att det kan leda till en försvårad situation i områden som redan har olika typer av utmaningar.

Det finns oro för att försämrade och mer ojämlika livsvillkor i grupper med ökade hälsomässiga och ekonomiska svårigheter kommer att leda till en större alienation och frustration. Segregationen riskerar att öka och tillsammans med ett polariserat debattklimat kan samhällstilliten och förtroenden för offentliga institutioner minska.

Polisen bekräftar bilden av att utsatta områden riskerar att drabbas hårdare vid en omfattande och långvarig lågkonjunktur. Fattigdom till följd av ökad arbetslöshet kan medföra att rekryteringsbasen för lokala kriminella nätverk blir större. Tillkomsten av fler kriminella aktörer kan medföra att deras påverkan på lokalsamhällena ökar med konsekvenser för både boende och näringsidkare. Denna påverkan försvårar ytterligare för polisen att verka i områdena, då viljan att samarbeta med polisen begränsas av alternativa normsystem.

Segregation

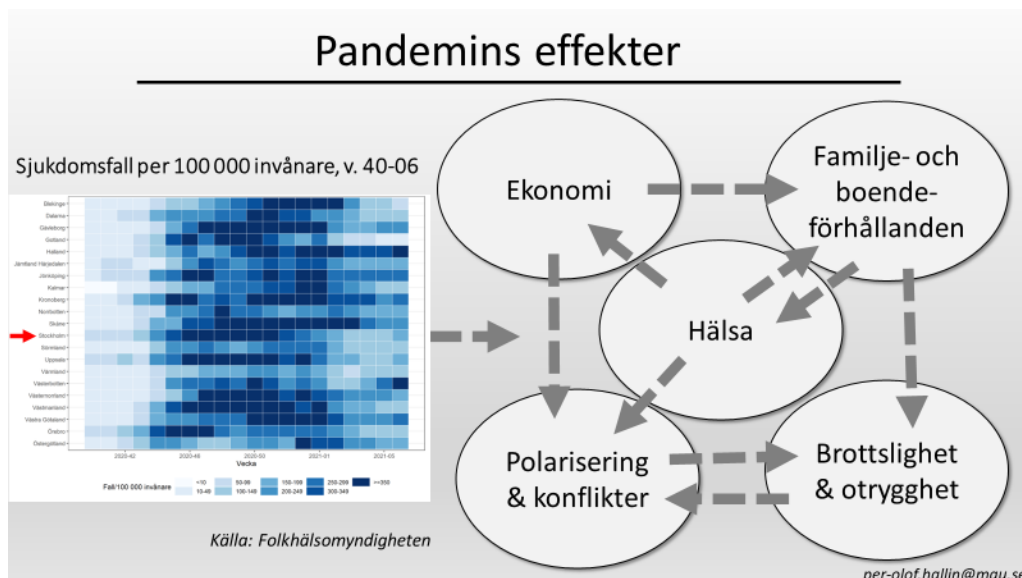
Delegationen mot segregation, Delmos, har i en artikelserie bett flera forskare och myndigheter att utifrån sina perspektiv analysera och resonera om hur covid-19 påverkar segregationen på kort och lång sikt och vad som kan göras åt det.

Det mesta pekar på att de som bor i utsatta områden påverkas mer än de flesta andra av pandemin ur ett ekonomiskt perspektiv. De förlorar troligen oftare sina arbeten och det är svårare att hitta ett nytt eller ett första arbete. De barn och ungdomar som bor i dessa områden och studerar på gymnasiet eller högskola/universitet har troligen större svårigheter att klara av sina studier. För de som har fått lägre inkomster blir det svårare att hitta en ny bostad till kostnader som de kan klara av. Flera av de generella åtgärderna mot segregation, såsom bra lokaltrafik mellan hem och bostad och politiska åtgärder för ökad rörlighet på bostadsmarknaden, kan ha påverkats av pandemin.

Gällande mottagande av nyanlända genomförs svenska för invandrare (SFI) på distans eller som fjärrundervisning på många håll, vilket kan vara särskilt utmanande för elever som är lågutbildade eller analfabeter. Det riskerar också att kvaliteten i undervisningen inte blir likvärdig. Då digitala alternativ erbjuds kan man i vissa fall inte säkerställa att alla har tillgång till internet, datorer/smarthälsotelefoner etcetera. I de flesta kommuner pågår det ett intensivt arbete kring detta inom vuxenutbildningen.

Samspel mellan hälsa, ekonomi, polarisering och brottslighet

Underlagen visar tydligt på kopplingarna mellan olika hållbarhetsfrågor eller bestämningsfaktorer såsom hälsa, ekonomi, utbildning, arbete, bostad, inflytande och delaktighet. Detta talar för att samhällets insatser för att stärka den sociala hållbarheten i pandemins spår behöver vara tvärssektoriell, långsiktig och omfatta stora delar av samhället och dess aktörer.

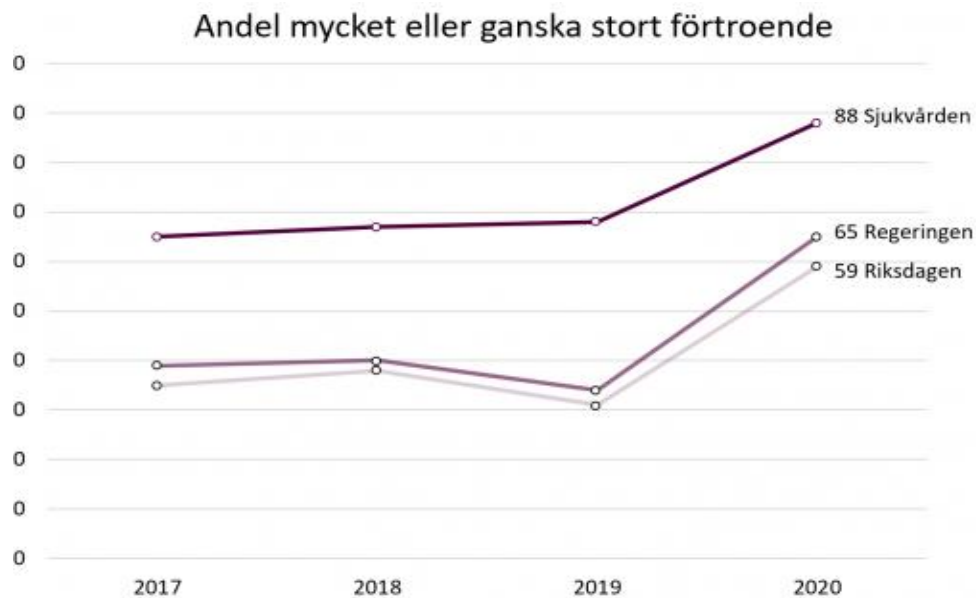

Malmö universitet har tagit fram en modell för hur pandemin påverkar såväl hälsa, ekonomi och familje- och bostadsförhållanden som polarisering, konflikter och otrygghet. Modellen visar hur pandemins påverkan på hälsa och ekonomi leder till försämrade livsvillkor. Med livsvillkor avses resurser, relationer och förutsättningar som påverkar individers och grupperns möjligheter att kunna utveckla sina förmågor och leva ett fullgott och värdigt liv. Detta ökar skillnaderna mellan grupper och skapar därmed en grogrund för minskad samhällstillit och ökade konflikter.

Samhällstillit

Frågan om samhällstillit är komplicerad. Enligt SOM-undersökningen (Samhälle, Opinion och Medier) från Göteborgs universitet i oktober 2020, har trenden med ökad politisering när det gäller tilliten till samhällets institutioner brutits under pandemin. I stället har förtroendet ökat för medier och för samhällsinstitutioner i stort, både för den lokala politiken och för regering, riksdag och sjukvård.

Andelen mycket eller ganska högt förtroende för sjukvård, regering och riksdag i de senaste nationella SOM-undersökningarna och SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

Samtidigt har senare mätningar av DN/Ipsos visat på ett sjunkande förtroende för hur statsminister och statsepidemiolog hanterat pandemin. Det går i nuläget inte att bedöma om förtroendet för samhällets institutioner kommer stärkas eller försvagas på längre sikt.

Positiva effekter av covid-19-pandemin på social hållbarhet

I flera av analyserna lyfts även de positiva effekterna konsekvenserna av pandemin, framför allt på verksamhetsnivå. Digitalisering och digital kompetensutveckling inom olika verksamheter har öppnat upp för nya arbetssätt och nya möjligheter för fler att ta del av kunskap eller stöd. Kommuner vittnar om att elevgrupper som tidigare uteblivit från lektionerna nu deltagit i digital undervisning. Fler kanaler till samtal eller stöd från kommunala och idéburna verksamheter har öppnat upp och nått delvis nya målgrupper. På många håll har det uppsökande arbetet inom elevhälsa, fältverksamhet eller socialtjänst stärkts. Många verksamheter beskriver också mer effektiv mötestid och utvecklad samverkan. SKR har samlat och sprider mängder av lärande exempel från kommuner och regioner.

Flera kommuner i länet uttrycker att det finns en känsla av att folk bryr sig mer om varandra. Samverkan med civilsamhället har utvecklats. Detta märks extra mycket i de områden som drabbats hårt av covid-19 dvs redan socialt utsatta områden.

I befolkningen drivs ökade skillnader i livsvillkor och levnadsvanor av att utsatta eller sårbara grupper fått det sämre – men också av att mer gynnade grupper kanske fått en bättre ekonomi med minskade utgifter, mer hälsosamma levnadsvanor och en minskad stress i vardagen.

Allt fler upptäcker friluftslivet och dess hälsofrämjande effekter, också i grupper som tidigare inte tillbringat tid i naturen. Alkoholkonsumtionen har minskat bland unga vuxna som grupp och viss typ av brottslighet såsom misshandel, rån och inbrott har minskat.

Rekommendationer

Vissa av analyserna innehåller rekommendationer och förslag på hur samhället kan minska de negativa konsekvenser som konstateras eller befaras. Några av förslagen är specifika i hur verksamheter bättre kan möta invånarnas behov medan andra förslag är av mer övergripande karaktär.

- För att säkerställa att barn får den utbildning de har rätt till behöver individuella behov av stöd tillgodose. Detta gäller särskilt för barn eller grupper av barn med särskilda behov, med svaga språkkunskaper eller försvårande hemförhållanden.
- Pandemin kommer sannolikt att leda till ett ökat behov av stöd från socialtjänsten, särskilt i grupper och områden som redan är utsatta. Därför behövs en stärkt beredskap i kommunerna för hur ökade behov ska hanteras och förebyggas. Regeringen rekommenderas att genom myndigheter utveckla vägledning till verksamheterna om arbetssätt, öka stödet till socialtjänsten i digitaliseringsprocessen och säkerställa en effektivare uppföljning av individ- och familjeomsorgen på både kort och lång sikt.
- Screening för upplevt våld i hemmet bör ökas inom verksamheter för första linjens psykiska ohälsa och barn- och ungdomspsykiatri.
- Stärk de frisk- och skyddsfaktorer som kan minska risken att bli allvarligt sjuk eller drabbas av sociala eller hälsomässiga konsekvenser av smittskyddsåtgärderna. Informera om hälsovinster med fysisk aktivitet, möjliggör social samvaro på smittsäkra sätt och utveckla arbetssätt för att säkra inflytande och delaktighet.
- Matmiljön behöver bli mer hälsofrämjande, det vill säga den sociala och fysiska miljön som människor lever i som påverkar både förhållningssättet till och människors konsumtion av mat. Det handlar bland annat om utbud, tillgänglighet, marknadsföring och sociala normer.

För att minska effekterna på segregation föreslås bland annat:

- Att stärka närvaron och förstärka omfattning och kvalitet av verksamheter som socialtjänst, sjukvård, polis och föreningsverksamhet i utsatta områden,
- att uppmärksamma bostadspolitikens möjligheter att minska segregation samt rusta upp bostäder och infrastruktur i utsatta områden,

- att tillföra resurser till skolan inklusive studiestöd och yrkes- och studievägledning för att fler ungdomar ska nå behörighet till gymnasiet och fullfölja sin gymnasieutbildning och
- att erbjuda validering av befintlig utbildning, ytterligare utbildning eller omskolning till yrken där efterfrågan ökar.

SKR pekar på tre områden som behöver utvecklas:

1. **Ställ om för jämlika, jämställda och hälsofrämjande verksamheter.** Pandemin har visat på behovet av att minska skillnader i hälsa i befolkningen och att arbeta mer hälsofrämjande och förebyggande. En god och jämlik hälsa i befolkningen minskar sårbarheten och ökar motståndskraften i en kris. Vi behöver öka takten i arbetet med att främja jämlikhet och jämställdhet i de verksamheter som kommuner och regioner bedriver.
2. **Stärk samarbetet över sektors- och huvudmannagränser.** Pandemin har visat att samverkan och samarbete över sektors- och huvudmannagränser är ett kraftfullt verktyg för att åstadkomma förändring och nå ut till olika grupper i befolkningen. Gemensamma mål och starka länkar mellan samhällets aktörer ger kraft i ett förändringsarbete. Därtill har digitaliseringen visat på nya möjligheter att möta medborgare och öka tillgängligheten för medborgare.
3. **Ta vara på omställningen och knyt det till ordinarie styrning och ledning.** Pandemin har gett oss unika insikter. Det är viktigt att inte tappa de utvecklingssteg som tagits. Det är också viktigt att se att bestående förändring inte kan vila på kortsiktiga insatser eller projekt som skett under pandemin.

Dessa förslag rimmar väl med förslag som länsstyrelserna tog fram i juni 2020 för mer proaktiva beslut och arbetssätt för social hållbarhet. Utöver förslagen ovan föreslogs utvecklade lägesbilder och analyser samt uppföljning inom social hållbarhet och förstärkt rättighetsbaserat arbete även i krislägen och mer konsekvent tillämpning av barnets-bästa-prövningar inför beslut och åtgärder som rör barn i såväl krisorganisationerna samt i linjeverksamhet.

Ett mer motståndskraftigt samhälle innebär att det står bättre rustat för utmaningar förknippade med samhällsekonomi, kompetensförsörjning och demografi. Eller en ny pandemi och andra kriser.

En frisk och välmående befolkning är grunden för ett socialt hållbart samhälle som tål påfrestningar.

För ett motståndskraftigt samhälle,
SKR februari 2021

Referenser och länkar

Myndigheter och regionala aktörer

Nedan listas de myndigheter, aktörer och källor som används som underlag för sammanställningen. Länklistan hänvisar till några av underlagen.

BRÅ

[Microsoft Word - Sammanfattning_anmalda_prel_helar_2020 \(bra.se\)](#)

[Anmälda brott: Tydliga indikationer på konsekvenser av pandemins andra våg i statistiken för januari - Brottsförebyggande rådet](#)

Delmos

[Artikel serie: Segregation och covid-19 - Delmos](#)

Folkhälsomyndigheten

[Folkhälsan i Sverige under covid-19-pandemin — Folkhälsomyndigheten](#)

[Matmiljön i fokus på Världsfetmadagen — Folkhälsomyndigheten](#)

[Spelproblemen har ökat i vissa grupper under pandemin](#)

Jämställdhetsmyndigheten

[Coronapandemin i ett jämställdhetsperspektiv – Jämställdhetsmyndigheten \(jamstalldhetsmyndigheten.se\)](#)

Kronofogden

[Vräkningar | Kronofogden](#)

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen Stockholm har bidragit med underlag i form av både officiella rapporter, arbetsmaterial och inspel från sakkunniga inom områdena folkhälsa, ANDTS, mänskliga rättigheter, jämställdhet, mäns våld mot kvinnor, nationella minoriteter, arbetsmarknad, bostadsfrågor, integration och brottsprevention.

[Rapportering om ekonomi och arbetsmarknad | Länsstyrelsen Stockholm](#)

[På tal om mänskliga rättigheter | Länsstyrelsen Stockholm](#)

Myndigheten för delaktighet

[Barn och ungas hälsa under den pågående pandemin - MFD](#)

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

[mucf_borapport2020_barn_och_unga_med_utsatt_situation_pa_bostadsmarknade_n.pdf](#)

[bedomning_av_coronakrisens_konsekvenser_for_ungas_etablering.pdf \(mucf.se\)](#)

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys

[Under rådande omständigheter | Vård- och omsorgsanalys \(vardanalys.se\)](#)

Nationellt center för suicidprevention

[Coronaviruset: Risk för ökande självmord och självskador i samhället efter pandemin | Karolinska Institutet \(ki.se\)](#)

Polismyndigheten

[Rapport om långsiktiga konsekvenser för brottsutvecklingen | Polismyndigheten](#)

Region Stockholm, Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin

[Rapporter om covid-19 \(folkhalsoguiden.se\)](#)

SCB

[Sverige har lägre materiell och social fattigdom än de flesta andra länder i Europa](#)

SKR

[Covid-19 och konsekvenser för hälsan - SKR](#)

Skolverket

<https://www.skolverket.se/publikationer?id=7079>

<https://www.skolverket.se/publikationer?id=7473>

Socialstyrelsen

[Socialstyrelsens beredskapsarbete - Socialstyrelsen](#)

Övriga källor

Att vända utvecklingen: från utsatta områden till trygghet och delaktighet,
Mellgren, Nilsson, Tolsheden, Ivert, Forkby, Malmö universitet 2020

BRIS**Dagens Nyheter**

[”Kvinnor i LO-yrken hårt drabbade av pandemin” - DN.SE](#)

[Förtroendet rasar för Stefan Löfven och Anders Tegnell - DN.SE](#)

[Svenskarna rör sig mindre under pandemin - DN.SE](#)

Intervju med Per-Olov Hallin, seniorprofessor på Malmö universitet 1/3 2021

I spåren av 90-talskris och coronapandemi: Ökad stress och psykisk ohälsa bland unga? Hagquist och Gustavsson, Socialmedicinsk Tidskrift nr 5/6 2020

Jämlikhetskommissionen, En gemensam angelägenhet

[En gemensam angelägenhet - Regeringen.se](#)

Psykisk ohälsa i Stockholmsregionen – en kostnadsuppskattning, RISE Social & Health Impact center, 2019

SOM-undersökningen, Göteborgs universitet

<https://www.gu.se/som-institutet/resultat-och-publikationer/som-undersokningen-om-coronaviruset>

Svenska Dagbladet

[Carolina Klüft med flera: Aktiviteter för barn bör öppna så snart det går | SvD](#)

Svensk idrottsforskning

[Ny forskarstudie: Så har pandemin påverkat den fysiska aktivitetsnivån |](#)

Systembolaget

[alkoholrapporten-2020.pdf \(omsystembolaget.se\)](#)

Vetenskapens värld (SVT), Coronakampens pris (SVT) 28/2 2021

[Vetenskapens värld - Coronakampens pris | SVT Play](#)